

zuse

Tobes. Høfur.	Nr.	Nr.	Navne.	Anslaaet Skatte		Stat.		
				Indtægt.	Indtægt.	Nr.	Nr.	Å.
188.	79.		Oberst Caroc	2850	2650	129	1	2
89.	80.		Somfru B. P. Jespersen	200	50	2	2	10
90.	81.		Stemager Jespersen	450	250	12	1	2
91.	82.		Entefru Deichmann	400	250	12	1	2
92.	=		Lærerinde, Frk. Deichmann	150	25	1	1	5
93.	83.		Bogtrykker Wißing	2200	2200	107	1	8
94.	=		Insibst., Ltn. J. Wißing	400	225	10	5	13
95.	=		Typograph Stevnsborg	250	100	4	5	4
96.	=		— Thomsen	250	100	4	5	4
97.	=		Ljenesstetarl Alfred Svendsen	150	25	1	1	5
98.	=		Capitain Grønlund	1400	1400	68	1	8
99.	84.		Gartner And. Nielsen	350	125	6	"	9
200.	=		Dagleier Jacob Jensen	150	25	1	1	5
1.	=		— Julius Jensen	150	25	1	1	5
2.	=		— Christian Grøvesen	150	25	1	1	5
3.	85.		Altsbruger Poul Jensen	450	250	12	1	2
4.	=		Murer M Christiansen	200	50	2	2	10
5.	=		Dagleier Jjat Nielsen	150	25	1	1	5
6.	=		— Lars Nielsen	150	25	1	1	5
7.	=		Jens Andersen	150	25	1	1	5

Rejsen til den nye grænse, toldopsyn i
København og Sæby, sukker og skattelister

Zise - Told- og Skattehistorisk Tidsskrift er medlemsblad for Told- og Skattehistorisk Selskab, stiftet den 24. oktober 1977.
Bestyrelsens medlemmer er told- og skattedirektør Ole Kjær, København (formand),
overarkivar, mag. art. Henrik Fode, Århus (næstformand),
dr. phil. Ole Degn, Viborg (redaktør),
fuldmægtig Gunnar Jakobsen, København (sekretær),
specialkonsulent Kirsten Lekdorf, København (kasserer),
fhv. regionschef Palle Castbak, Kalundborg,
fhv. ekspeditionssekretær Aage E. Hansen, Kruså,
kontorchef Henrik Ludolph, København
og Hans Jørgen Mortensen, Viborg.

Medlemsskab af Told- og Skattehistorisk Selskab tegnes ved henvendelse til Told- og Skattehistorisk Selskab, Østbanegade 123, 2100 København Ø eller på www.zise.dk. Kontingentet andrager 60 kr. om året for enkeltmedlemmer, 500 kr. for institutioner og firmaer. Biblioteker kan tegne abonnement for 60 kr.
Zise udkommer tre gange årligt, og hvert hæfte indeholder ca. 40 sider.

Bidrag til Zise bedes sendt til redaktøren, dr. phil. Ole Degn, Mellemhøjen 11, 8800 Viborg eller til sekretæren, fuldmægtig Gunnar Jakobsen, Told- og Skattehistorisk Selskab, Østbanegade 123, 2100 København Ø.

www.zise.dk

ISSN 001 05-8355
Tryk: Wadmann Grafisk A/S, Thisted

Rejsen til den nye grænse, toldopsyn i København og Sæby, sukker og skattebøger

Aage Emil Hansens store interesse for og fortrolighed med grænsegendarmeriets historie giver sig i dette nummer udslag i forbindelse med en lille beretning fra en gendarm, der den 5. maj 1920 gjorde en rejse til den nye grænse og formidler hele den stemning, man oplevede, da grænsen denne dag skulle flyttes mod syd.

I sidste nummer af Zise forlod vi Bent Andrasen, da han i sine erindringer om sit liv som kontroltolder efter nogle år i Nordjylland var på vej til København. Hans beretning var da skrevet i tredje person, set udefra. Nu fortsætter han som sig selv i første person og skriver om begivenheder i Københavns toldopsyn, om "brækage" og korruption i det små. Efter en tid i hovedstaden fik han lyst til igen at komme til et provinstoldsted og blev forflyttet til Sæby, hvor opgaverne bl.a. omfattede kontrol af blå benzin og opklaring af de første virkelig store smuglersager.

Flemming Aaboe Jensen, der tidlige-

re har skrevet om kaffe, "sort" toldarbejde og nordisk toldsamarbejde giver os denne gang et indblik i sukkertoldernes noget specielle oplevelser i forbindelse med efterårets sukkerroekampagner på Lolland og Falster. Han ser dette kontrolarbejde på baggrund af en redegørelse for sukkerets og sukkerproduktionens kulturhistorie og redegør for de økonomiske problemer, der er en følge af EUs sukkerordninger.

Blandt de mere bemærkelsesværdige resultater af tidligere tiders skatteforvaltning finder vi fra årene ca. 1870 til 1950'erne fra en del byer rækker af trykte skattelister, som en noget registerskeptisk nutid må se på med en vis forundring. Ole Degn præsenterer i nummerets sidste artikel disse skattelister, giver eksempler på udformningen og demonstrerer nogle af de muligheder, der ligger i brugen af dette let tilgængelige kildemateriale.

På forsiden ses en gengivelse af et udsnit af skattelisten fra 1870 fra Viborg.

Generalforsamling

Told- og Skattehistorisk Selskab indkalder herved til generalforsamling

torsdag den 28. april 2005, kl 16.00 i kantinen i Told- og Skattestyrelsen,

Østbanegade 123, 2100 København Ø, med følgende dagsorden:

1. Valg af dirigent
2. Beretning om virksomheden 1. januar - 31. december 2004
3. Indkomne forslag
4. Regnskab 1. januar - 31. december 2004
5. Valg af bestyrelsesmedlemmer m.v.
 - a. redaktør
 - b. 3 bestyrelsesmedlemmer
 - c. 2 bestyrelsessuppleanter
 - d. 2 revisorer
 - e. en revisorsuppleant
6. Fastsættelse af kontingent
7. Eventuelt

Efter generalforsamlingen bydes de fremmødte på en forfriskning.

Bestyrelsen

Rejsen til den nye grænse

af Aage Emil Hansen

Under de mange samtaler, jeg har haft med de gendarmere, som var ansat ved Kongeågrænsen, har de næsten alle fortalt, at en af de største oplevelser, de havde haft, var rejsen fra den gamle til den nye grænse den 5. maj 1920. Da jeg efterfølgende under sortering af de mange papirer, som jeg har fået fra vidt forskellige personer, har fundet en fortælling fra en gendarm, som havde været med på turen, vil jeg i det følgende lade ham fortælle om sine oplevelser i dagene under rejsen og den første tid i det nye område.

Allerede i Krigens Begyndelse, efter at England var kommen med i Krigen, begyndte vi Grænsegendarmere at drøfte Grænsens Flytning og hvor langt sydpaa vi skulde, og hvordan Forholdene vilde blive dernede, men det blev jo en lang Ventetid, over fire lange

Aar før Freden kom, og saa igen en lang Ventetid, men endelig den 5. Maj 1920 skulde Flytningen foregaa.

Jeg var dengang Oversergent og Leder af 2. Underofficerskreds i Vejstrup. Vore Heste (ved den gamle Grænse var Oversergenterne beredne) var nogle Dage før afgivet til Distrikterne. Den 4. om Aftenen ringede Løjtnant Christensen, daværende Leder af 2. Distrikt, angaaende Rejsen, en hel Bunke Ordre, blandt andet, at jeg skulde lade min Ordonnans tage en af Løjtnantens Heste med fra Aastorp til Banestationen i Taps, men da der var saa meget andet at tage Vare paa med Mandskabets Udrustning og Paaklædning m.m. saa glemte jeg helt Hesten, til vi stod paa Banestationen i Taps, og Løjtnanten spurgte: Hvor er min Hest? Der stod jeg, og Hesten stod i Aastorp. Naa heldigvis var der saa langt Ophold paa Stationen, at vi naaede at faa Hesten med. (Siden er det jo ogsaa sket, at jeg

Grænsegendarmernes afrejse fra Vamdrup Station den 5. maj 1920. (Foto i privateje).

Kollund 1920. Blandt de fire grænsegendarmere ses oversergent Jørgensen som nr. 2 fra venstre. (Foto i privateje).

har glemt et eller andet, men saa trøstede jeg Løjtnanten med, at det dog ikke var saa galt, som da jeg glemte Hesten).

Paa Banegaarden i Vamdrup skulde vi samles med Mandskabet fra de andre Distrikter, og efter et langt Ophold kom vi endelig i Toget og Rejsen gik syd paa til det forjættede Land. Togpersonalet der var tysk, var nu ikke meget imødekommende, men det tog vi jo let, derimod droftede vi jo Fremtiden.

Rejsen derved var en Oplevelse og hører til mine bedste Minder. Vi følte, at vi kom til vore egne, og at vi blev modtaget med Glæde. Overalt, hvor vi saa hen, vajede Dannebrog, og paa den første Station, vi holdt ved, det var Vojens, der stod Skolebørnene alle med Dannebrogslag, og da Toget holdt, lød Sangen "Jeg elsker de grønne Lunde", og saadan var det ogsaa i Rødekro og Tinglev. I Padborg blev vi rangeret over paa Sønderborg Banen. 6. Afsnit, som jeg skulde overtage Ledelsen af,

skulde have Station i Kollund, og vi skulde have været ud i Smedeby, men Beboerne i Kollund havde af vores Chef, Oberst Moltke, faaet Tilladelse til, at vi maatte tage med til Holbøl, hvor de paa Landbohjemmet havde arrangeret Kaffebord for os, og hvor vi af flere Talere blev budt velkommen.

Ankommen til Kollund, hvor Beboerne havde rejst to Æresporte, blev vi budt velkommen af den gamle Veteran Dannebrogsmænd Chr. Schmidt, og alt havde jo gaaet saa godt, men saa kom den alvorlige Del af Festen, det var Indkvarteringen, Vi skulde indkvarteres dels hos Beboerne og dels paa Hotellerne, men nu vilde Skæbnen, at den fungerende Kommuneforstander, Gaardejer Knop, ikke kunde tale Dansk, og jeg ikke forstaa Tysk, men heldigvis traadte Gaardejer Andreas Smidt til som Tolk, saa ogsaa det slap vi godt over. Sammen med min Ordonnans blev jeg indkvarteret paa Amtsforstan-

der Clausens Gaard i Kollund, hvor vi blev hele Sommeren og havde det godt. Ellers blev Gendarmene jo spredt over et temmelig stort Omraade. To Mand kom til Dubjerg, som da ejedes af Georg Petersen, han var tysksindet og noget af en Original, men en rettænkende og god Mand. Han tog godt imod Gendarmene, men han vilde, at de skulde være hjemme til Kl: 10 Aften, for da skulde Dørene lukkes. Dette kunde dog ikke forenes med vor Tjeneste, men da Dubjerg ogsaa laa for langt fra Gendarmernes Tjenestested, saa blev de flyttet nærmere Grænsen, saa ogsaa det slap vi godt over.

Og tiden derefter, nu er der gaaet 18 Aar, siden vi kom her ned til vor nye Grænse, og jeg tør nok sige at de er gaaet godt. Jeg tror nok, at Gendarmene alle er glade for at være her blandt Sønderjyder, og at ogsaa Sønderjyderne er glade for Gendarmene, ja, selv blandt de fleste Tyskere er Gendarmene vellidte og agtede. Dertil kommer, at de fleste af de unge Gendarmere har giftet sig med sønderjyske Piger, og saaledes har Familie over alt hernede. Saa er der en Ting mere som knytter dem mere sammen med Befolkningen hernede, det er, at de fleste Gendarmere tager megen Del i det nationale og kommunale Arbejde hernede. Der er saaledes ikke et Sogn langs Grænsen, hvor der ikke er en eller flere Gendarmere i Sogneraadet eller i Skolekommissionen".

Beretningen er i 1938 skrevet af pensioneret Grænsevagtmester af I. grad Søren Jørgensen

Søren Jørgensen var født i Hornstrup ved Vejle den 25. oktober 1863. Hans fader, husmand Jørgen Jacobsen, der var veteran fra krigen 1848/50 (såret i slaget ved Isted), døde i 1875, hans moder Marren Jensdatter døde året før. Han kom

som så mange andre i den tid ud at tjene, da han var 10 år gammel, men var heldig med pladsen, hvor han blev i 12 år. Indtil han den 12. april 1886 blev indkaldt til militæret, var han beskæftiget ved landbruget. Værnepligten blev af-tjent ved 10. Bataljon i Fredericia, og efter at have gennemgået korporalskolen virkede han som underkorporal, indtil han blev hjemsendt den 3. oktober 1887. Samme dag blev han ansat ved Grænsegendarmeriet som ubereden gendarm af II. klasse, med tjeneste i Faverholt ved Ribe. Efter en måned blev Søren Jørgensen forfremmet til gendarm af I. klasse. Den 1. november 1888 blev han forflyttet til Kjær Mølle, for igen den 1. marts 1892 at blive omstationeret til Binderup Bugt. Herfra til Taps, den 2. december 1893, for igen den 1. maj 1894 at blive sendt til Frederikshøj. Her blev han den 1. december 1896 forfremmet til

Søren Jørgensen. (Foto 1927 i privateje).

Frederikshøj Kro omkring 1907. Kroen var grænsetoldsted i tiden 1864-1920. (Foto i privateje).

sergent, og en måned senere, den 1. januar 1897, blev han omstationeret til Hejlsminde. Den 15. februar samme år blev han udnævnt til bereden oversergent, for dagen efter at blive udkommanderet til Vejstrup, hvor han overtog ledelsen af 2. underofficerskreds. Udnævnt til stabssergent den 1. april 1921, denne titel blev 1. april 1923 ændret til grænsevagtmester af I. grad.

Søren Jørgensen blev tildelt otte års hæderstegnet for god tjeneste den 1. december 1904 og igen for 16 år i 1912. Ligeledes blev han udnævnt til dannebrogsmænd den 15. marts 1928 og blev pensioneret den 31. oktober samme år.

Han må have haft et usædvanlig godt helbred, for i de 41 år, han gjorde tjeneste i Grænsegendarmeriet, havde han ikke haft en eneste sygedag.

Toldopsyn i København og Sæby

Af en kontrollolders dagbog (2)

af Bent Andreassen

1960-1961. Københavns toldopsyn

Umiddelbart efter min militærtjeneste kom jeg til at gøre tjeneste i København. Der var ingen valgmuligheder, så skulle man da have en meget god begrundelse for at kunne slippe eller måske kende nogen, der kendte nogen. Jeg havde ingen af delene, hverken den gode begrundelse eller nogen, der kunne tage hånd om mig.

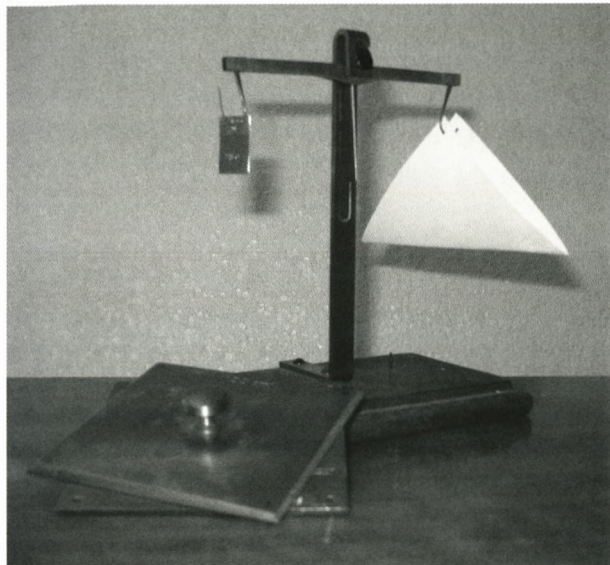
Jeg var ikke så ked af at komme til

København, for allerede medens jeg gik på Toldskolen, var jeg begyndt at spille fodbold i boldklubben B 93. En herlig gammel fodboldklub med et gammelt, men hyggeligt anlæg, lige under en af Idrætsparkens tribuner. Jeg startede på deres sjettehold, men i løbet af ganske kort tid kom jeg på klubbens andet-hold, der spillede i noget, der hed Københavns-serien.

Jeg startede min tjeneste i København i "Firkanten". Det var den vejrbod, hvor alt gods, der ankom i hele vognladninger til københavnsområdet,

Toldbygningen Firkanten i København. (Foto 1971 i Told • Skat Museet).

Vægt til vejning af papir og pap, med énkvadratdecimeter-skærepladen forrest. (Foto: Told • Skat Museet).

blev indfortoldet. Det var især papir til de store københavnske bladhus og pap til kartonnagefabrikker. Der var stor forskel på toldsatsen på papir og pap, og hvor det skulle placeres i den daværende toldtarif afhæng af, hvor meget papiret eller pappet vejede per kvadratmeter.

Det kontrollerede vi med en helt speciel vægt. Den lignede den vægt, retfærdighedens gudinde stod med, blot i mindre format. Vi lagde en messingplade på nøjagtig én kvadratdecimeter over papiret eller pappet, der skulle vejes, og med en speciel skarp kniv skar vi så en kvadratdecimeter ud og vejede det på den specielle, simple, men fine vægt. Disse vægte blev mange år senere et meget interessant objekt for samlere i toldvæsenet. Jeg nåede det desværre ikke!

Dengang var verden til at finde ud af. Der skulle bare vejes, og i de store vejerboder havde man rutinerede folk

til det. Så rutinerede, at de ofte ikke behøvede at lægge godset på vægten for at kontrollere, at vægten passede med det, der var angivet i fortoldningsangivelsen og som stod opført i fakturaen.

I København var forholdene lidt anderledes for mig, som kom fra provinsen, idet der her herskede helt anderledes forhold og traditioner, som måske forekom mere naturlige dengang, men i dag ville være helt uacceptable.

Når det blev konstateret, at en speditør havde angivet noget forkert, ringede man simpelthen til den pågældende og spurgte, om han ville betale en bøde eller nøjes med at betale "arbejdspenge". Arbejdspenge var et begreb, som eksisterede i speditørbranchen dengang, og som dækkede over de udgifter, som speditørerne ofte måtte afholde for at få ekspeditionerne til at glide gennem systemet. For at dette kunne

ske, blev der ofte betalt til pakhusfolk, dragere og toldere, og det var ikke usædvanligt, at der på en hasteekspedition var hæftet en pengeseddel!

Senere kom jeg til at gøre tjeneste i Københavns Frihavn. Min første arbejdsdag var i Vejerboden, beliggende tæt på det, der hed Toldvagt 2. Jeg skulle indfortolde et stort parti skjorter fra Østen. Jeg bed ikke specielt mærke i, at pakhusarbejderen kom ind i mit lille aflukke og spurgte mig, hvilket nummer jeg brugte i skjorte. Pligtskyldig og uden at tænke nærmere over det, sagde jeg, at jeg brugte nummer 37 til 39.

Ti minutter senere kom den pågældende pakhusarbejder igen ind i rummet. Eller "buret", som det hed. Han lagde fire skjorter i mit skab og skulle til at gå igen. Jeg spurgte ham, hvad det var, og om de ikke skulle ud igen. Naiv, som jeg var, troede jeg, at han ville vise mig nogle af de varer, der var til fortoldning, således at jeg kunne kontrollere, at det stemte med, hvad der var angivet i toldangivelse og faktura.

"Det er brækage", sagde han og gik.

Jeg sad længe og tænkte meget over det. Jeg var virkelig beklemmt, men et kvarter senere gik jeg ud til ham i pakhuset og gav ham skjorterne. Jeg fortalte ham samtidig, at jeg ikke fremover ville have "brækage". Det kvarter var meget afgørende for mange kontrollødere.

Systemet med "brækage" var muligvis meget udbredt, men på en ung mand, der næsten lige var kommet ind med firetoget fra Jylland, virkede det overvældende.

Da jeg havde opnået en vis rutine i at fortolde, blev jeg sendt fra en vejerbod ud til en af de store bilimportører,

beliggende et eller andet sted lidt nord for København. Det var almindeligt og praktisk, at godset til bilimportører, som ofte bestod af flere vognladninger af reservedele med mange forskellige tarifnumre, blev ekspederet ude hos de rigtig store importører.

Jeg tog det som en tillidserklæring, at netop jeg skulle sendes ud til denne fortoldning, fordi jeg vidste fra de andre kollegaer, at det var attraktivt at komme derud for at ekspedere.

Jeg var faktisk lidt stolt.

Toldinspektøren kaldte mig ind til sig og gav mig ordre til, at når jeg var kommet så langt, at jeg kunne vurdere, at der kun var en times arbejde tilbage, skulle jeg ringe til ham. Det undrede mig lidt, fordi han normalt aldrig interesserede sig særligt for vores arbejde.

Da tiden kom, ringede jeg til ham og fortalte ham, at vi var færdige om en times tid. "Godt", sagde han. "Så mødes vi inde på Restaurant Glacis."

Sådan mener jeg, nu mange år bagefter, at den flotte restaurant hed. Jeg glemmer i hvert fald ikke, hvor den ligger. Den ligger på et hjørne lige over for Østerport Station. Siden tænkte jeg nemlig altid på min oplevelse. Jeg er blevet mindet om oplevelsen mange gange, når jeg har passeret stedet, og det har man jo næsten ikke kunnet undgå, når man har skullet over i Told- og Skattestyrelsen i Østbanegade.

Sammen med en repræsentant for automobilimportøren og en repræsentant for expeditionsfirmaet mødte jeg op i restaurationens lokaler. Jeg erindrer det, som et flot sted med et endog meget dyrt menukort. Meget forskellig fra de steder, jeg ofte plejede og yndede

at spise, når jeg selv skulle betale. På kvindernes alkoholfrie restaurationer. K.A.R. som den lille kæde af restaurationer hed, således som der stod med store blå bogstaver over indgangspartierne.

Lidt senere dukkede toldinspektøren op i en taxa og et stort æde- og drikkegilde kunne tage sin begyndelse. Det overdådige frokostbord afsluttedes med kaffe og cognac. Vi måtte selv vælge, hvad vi ville ryge.

Jeg takkede nej til cigarer og cigaretter af den simple grund, at jeg aldrig har røget. Men speditøren tog alligevel to pakker cigaretter og stoppede dem i min ene jakkelomme. Jeg følte mig rigtig ubehagelig til mode, men ny, som jeg var, sagde jeg ikke fra. Det gjorde jeg senere.

Det udsprang af en helt speciel episode, som nok også var meget almindelig i de københavnske vejerboder. En dag sad jeg med en fortoldning udfærdiget af et af de store københavnske speditønsfirmaer, som ved denne fortoldning repræsenterede en af de store, anerkendte møbel- og antikvitetsforretninger i det indre København. En forretning, jeg også tænker på, hver gang jeg kører forbi den, så også denne episode gjorde et uudsletteligt indtryk på mig.

”Leverandør til det kongelige danske hof”, ser jeg stadig for mig.

Møblerne var angivet som antikviteter og var som sådanne toldfrie. Det var en betingelse for at kunne gå i denne toldfrie position, at der var tale om møbler, der var over 100 år gamle. Jeg forlangte at komme til at se i en af kasserne. Det blev speditøren sur over, fordi de var så godt indpakkede, men ikke bedre, end at ”Keld” i løbet af nul kom-

ma fem havde åbnet den kasse, jeg havde udpeget.

Stor var min og Kelds overraskelse, da vi så, at der var tale om helt ny stålørsmøbler med hynder

”Det var satans!”, sagde Keld, og det mente han oprigtigt.

De helt nye stålørsmøbler var absolut ikke toldfrie, langt fra. De var tværtimod belagt med en høj told. Jeg skrev en rapport. Den første, jeg nogensinde havde skrevet i Københavns Toldopsyn. Når den gik videre i systemet, ville der ske det, at møbelfirmaet, udover at skulle betale et højt toldbeløb, desuden ville få en klækkelig bøde. Beløb, som speditønsfirmaet dog nok ville komme til at betale.

Toldinspektøren havde ganske andre tanker om situationen. Det skulle bare ”ordnes”, og speditøren var parat til at betale en klækkelig sum i ”arbejdspenge”. Jeg insisterede på, at rapporten skulle sendes videre i systemet. En toldkontrollør, jeg husker ikke hvem, men jeg mener, at han var fra Bornholm, bakkede mig op og hjalp mig med at skrive toldrapporten.

Nogle dage senere fik jeg besked på, at jeg skulle melde mig oppe hos overtoldinspektøren for det område, hvor den pågældende vejerbod lå. Med bævende skridt gik jeg op til overtoldinspektøren, som havde sit store, imponerende kontor i den daværende hovedpostbygning, tæt ved Københavns Godsbanegård.

Det blev en glædelig overraskelse. Han sad med rapporten foran sig på skrivebordet.

”God sag og flot kontrolarbejde”, sagde han. ”Firmaet vil blive indstillet til at få en bøde”.

Jeg sad lidt og måtte have set både lettet og lidt beklemmt ud. Han gjorde det klart for mig, at jeg gerne måtte blive i den pågældende vejerbod, indtil jeg som planlagt skulle begynde et andet sted, men hvis jeg ville, kunne jeg godt straks komme til at gøre tjeneste et andet sted. Jeg valgte at blive, og jeg kunne ikke mærke noget på toldinspektøren i vejerboden. Jeg tror simpelthen, at han var blevet lidt bange. Ikke så meget for mig, men måske mere for den toldkontrollør, der havde bakket mig op.

På daværende tidspunkt var der personalemangel i København, og derfor kunne vi, efter at have gjort tjeneste otte timer i en vejerbod, frivilligt få alt det overarbejde, vi kunne overkomme. Det var ikke noget en ung toldmedhjælper sagde nej til. Jeg nåede derfor også at komme til at gøre aften- og nattjene-

ste i Tuborg Havn. Der var dengang en livlig aften- og nattrafik til Sverige. Det var "Scarlett-bådene", og disse både var et led i de utallige udbud, der var i det københavnske natteliv.

Tjenesten i Tuborg Havn står ret tydeligt for mig. Mest, fordi vi altid tog mod halvfulde gæster, når de gik fra borde efter en livlig aften til Malmø. Tjenesten i den livlige toldvagt var også stedet, hvor der altid var gratis øl til frokosten. Bryggeriet Tuborg satte nemlig hver dag en kasse pilsnere ned i toldvagten. Ølkapslerne blev ofte smidt ud ad vinduet og direkte ned i havnebassinnet.

Det hed sig, at på dage, hvor vandet var rigtig klart, kunne man se et glimtende bjerg af ølkapsler! Det var ikke, fordi der var specielt lavvandet det pågældende sted. Det var fordi, der var så mange ølkapsler!

Toldkontoret i Tuborg Havn. (Foto ca. 1900 i Told • Skat Museet).

Varm mad fik vi som den naturligste sag af verden ombord på Scarlett-bådene. Vi betalte 1 kr. for et måltid.

Ind imellem fik jeg også tid til at spille fodbold, og jeg nåede, at spille en halv sæson på divisionsholdet i B 93. I den periode var klubben faktisk mit andet hjem. Jeg nød at sidde i klubbens hyggelige gamle klubhus og spise min lørdagsfrokost, hvilken jeg som medlem af førsteholdstruppen fik næsten gratis, og se på de fodboldkampe, der var i gang på banerne lige uden for vinduerne. Det fik jeg til fælles med Dirch Passer. Vi har spillet i samme fodboldklub.

En dag gik jeg op på toldvæsenets personalekontor på Slotsholmen. Det var vi mange, der gjorde med jævne mellemrum for at forhøre os om mulighederne for at komme til et provinstoldsted.

Jeg ville gerne til Jylland. Jeg kom ind til den gamle hædersmand af en personalechef, nemlig J. V. Henriksen. Jeg kendt ham lidt, fordi han underviste på Toldskolen, og netop fra Toldskolen fik han et godt kendskab til flere generationer i toldvæsenet.

"Hvordan ser det ud med mulighederne for at komme til Jylland," spurgte jeg, som flere gange før. Men det var ikke som før. Han tog et stykke papir frem af en lille bunke.

"Vil De til Sæby?" spurgte han til min overraskelse. Jeg havde mentalt indstillet mig på endnu et afslag og en hyggeludder.

Jeg vidste dårligt, hvor Sæby lå, men fra mine geografitimer i folkeskolen i Mariager mente jeg at kunne erindre, at det da vist var et sted oppe nord på i Jylland.

"Der er en toldassistent, der lige har

Personalechef J. V. Henriksen, tolddirektør 1965-75. (Foto ca. 1970 i Told • Skat Museet).

søgt uden for nummer", fortsatte han. "Kan De starte den første i næste måned?" Det kunne jeg, og det fortrød jeg aldrig.

1960-1970. Ministerreference og problemer med et nyt toldsystem

Lige fra Direktoratet for Toldvæsenets spæde start var der krig med departementet om "den direkte reference til den til enhver tid siddende fagminister, hvad enten dette har været en finans- eller skatteminister. For Toldldirektoratet og senere for Told- og Skattestyrelsen har dette med "direkte reference" været vigtigt.

Sendrægtighed i den centrale styrelse har også altid eksisteret. Det samme

har problemer med indkøring af nye toldsystemer. Det inspirerede. I Sæby havde jeg ofte god tid til at lade inspirationen udmønte sig skriftligt, som dette indlæg i "Toldtidende" fra treserne vidner om.

"Clipsen"

Der var en gang en clips, der var så fin på det, at hun bildte sig ind, at hun var en hæfteklamme.

"Se nu bare til, hvad I holder på", sagde clipsen til fingrene, der tog den frem.

"Tab mig ikke! Falder jeg på gulvet, er jeg i stand til aldrig at findes igen, så fin er jeg".

"Der er måde med", sagde fingrene, og så klemte de hende om livet.

"Ser I, jeg kommer med suite", sagde clipsen, da fingrene styrede hende mod en rapport, som hun skulle holde sammen på dens vej til tolddirektoratet.

"Det er nedrigt arbejde", sagde clipsen, "men nu får jeg da en chance for at se Parving", som hun, mens hun lå på toldkamret med de andre clips, havde hørt så meget om.

"Nu går jeg på rejse", sagde clipsen, "bare jeg ikke bliver borte", og det kunne hun let være blevet.

Hun kom nemlig i direktoratets 6. kontor, og efter at hun havde ligget urørt her i en mørk skuffe i trekvart år, begyndte hun at sygne hen. Hendes redning blev, at hun kom med et notat til 1. kontor. Her blev hun taget af en toldinspektør, som skulle bruge hende til at hæfte sine mange anbefalinger på sit ansøgningsskema. Og således endte hun på finansministerens bord.

"Jeg er for fin til denne verden", sagde hun til nogle andre clips, som også opholdt sig der.

"Jeg har min gode bevidsthed, og det er al tid en lille fornøjelse".

"Du har da ikke engang direkte reference

til finansministeren", benådede en lille departementsclips med næsen i sky.

Hun lå stadig på finansministerens skrivebord, og der gik alt muligt hen over hende: ansøgninger fra akademikere, betænkninger, lovudkast og stumper af aviser (ledere fra Skive Folkeblad).

Hun kom til at sidde på en udnævnelse til kontorchef, som skulle til tolddirektoratets 1. kontor.

"Se! Nu blev jeg forfremmet", sagde clipsen. "Jeg bliver siddende, jeg er for fin, men det er min stolthed, og den er agtværdig." Og så sad hun rank og havde mange tanker.

Kontorchefen satte hende irriteret på en skrivelse til en toldbetjent et sted i Nordjylland. Skrivelsen meddelte toldbetjenten, at han skulle vende tilbage til Padborg, hvor han kom fra, og der passe på, at ingen, som Jyllands-Posten havde fundet ud af, løb over grænsen med hash.

Sådan endte clipsen i Padborg. I lommen på en undrende toldbetjent.

Her blev hun vredt smidt på gulvet, og skæbnen ville det sådan, at hun blev fundet og afet par nervøse speditørfingre febrilsk sat på en klareringsbegæring. Kun et par kvikke damefingre ved dokumentindleveringen reddede hende fra at blive klemt ihjel i en beregningsautomat.

"Den du'r ikke til noget", sagde fingrene og lagde hende sammen med klareringsbegæringen i speditørens skuffe. Ned til alle de andre forkerte klareringsbegæring, som dog var hæftet sammen på forskriftsmæssig måde med hæfteklammer.

Pludselig blev hun hevet frem igen, vendt og drejet og til sidst fotograferet. Hun var nemlig ikke som de andre.

Således kom hun på forsiden af BT. Ja! Hun kom sågar i tv-udsendelsen "Hov Hov".

Jo, hun var i sandhed finere end en hæfteklamme. Hun var en rigtig Frøken."

Hvad jeg egentlig ville ironisere over med dette læserbrev, kan jeg ikke huske: det har ikke været ministerreferencen, for det har aldrig interesseret mig, det har heller ikke været udnævnelsen af en akademiker i Tolddirektoratet, selv om det dengang gav anledning til megen furor. Ved at anvende udelukkelsesmetoden er jeg kommet frem til, at det nok har været, fordi ingen tog til genmæle mod en pressekritik om problemer ved at indføre et nyt toldsystem.

Det var omkring det tidspunkt, i tresserne, at der blev klaget over min kontroludøvelse, for første og også sidste gang. Så vidt jeg husker!

1965. Klagen

Jeg citerer her direkte fra et gammelt eftersynsskema vedrørende forløbet af en kontrol af farvet benzin hos en gårdejer:

6. oktober 65. Eftersyn. Kun fru en hjemme. Gdr. Poulsen arbejdede ved halmafabrik på marken. Fruen gav undertegnede toldassistent tilladelse til at reaktionsprøve 2 stk. personautomobiler, der henstod på gården. Begge reagerede negativt ved reaktionsprøven. Undertegnede toldassistent bad endvidere fru Poulsen gøre sin mand opmærksom på, at tankanlægget med den farvede benzin skulle holdes aflåst. Under udtage af prøven af det ene køretøj, som tilhørte en på gården beskæftiget daglejer, kom gdr. Poulsen hjem fra marken. Han spurgte på en uforskammet måde, hvem der havde givet tilladelse til at udtage prøve fra de 2 køretøjer, hvortil undertegnede svarede, at fru en havde givet tilladelsen, og at toldopsynet ikke havde villet ulejliges gårdejerens hjem

fra arbejdet i marken. Hertil svarede Poulsen, at det kunne hans kone ikke give tilladelse til. Efter at være blevet overfuset en stund henviste undertegnede toldassistent Poulsen til at klage til toldforvalteren, hvis han mente det berettiget. Efter flere vredesudbrud forsvandt Poulsen ind i beboelsesbygningen og undertegnede afsluttede eftersynet og forlod ejendommen.

Bent Andreassen

Få dage efter ordnede toldforvalteren klagen med følgende telefonbesked:

Bevillingshaveren er telefonisk gjort opmærksom på, at han må finde sig i de efter Bestemmelserne foretagne Kontrolaftersyn, saafremt han vedvarende vil beholde sin Bevilling, samt at de kontrollerende Tjenestemænd ikke forulempes på nogen som helst måde under Udførelsen af deres Arbejde. Ved Gentagelsestilfælde vil dette medføre, at Bevillingen vil blive inddraget. Han ville paastaa, at det var en Misforstaaelse, dersom hans Optreden skulle være opfattet som uhøflig.

Simonsen.

Sådan blev det klaret i tresserne, uden den helt store sagsbehandling.

1956-1980. Pligttopfyldende til døden. Og lidt til!

I en lang periode i toldvæsenets historie betjente man sig af "toldopsynsmænd". Den første af slagsen stiftede jeg bekendtskab med i Løgstør. Jeg kendte ham på to fronter. Jeg spiste i det pensionat, han drev sammen med sin kone, og mødte ham som toldopsynsmand.

Sæby Toldkammer. Bygningen blev opført i 1896 af A/S Fjerritslev-Nørresundby-Fredrikshavn Jernbane til brug for toldvæsenet, der selv overtog bygningen i 1952 og i 1970 overdrog den til Sæby Kommune. (Foto 1915 i Told • Skat Museet).

I Sæby var det hædersmanden Jens Christian Jensen, i daglig tale kaldet "Aså-Jens", der var toldopsynsmand. Dette kombinerede han med jobbet som respekteret havnefoged. Nu afdøde Jens Christian Jensen er nok en af de personer, der i sit gode fiskerfartøj "Laura" sejlede flest flygtninge til Sverige under krigen, og han var den, der talte mindst om det.

Jeg spurgte ham en gang om, hvorledes han havde det med alle de tyskere, der i perioden fra halvfjerdserne begyndte at besøge Sæby i stort tal, idet Sæby havde fået udbygget den tidligere så hyggelige fiskerihavn med lystbådefaciliteter. Det havde han det helt fint med.

"Der var nemlig både onde og gode tyskere", sagde han til mig.

Han havde mødt mange af de gode igen. Tidligere soldater, som havde gjort tjeneste under krigen med vagt-tjeneste på Sæby Havn.

"De vidste godt, at vi sejlede med flygtninge, men de lukkede øjnene", sagde han.

Jens Christian Jensen var en god toldopsynsmand, og hans aflønning var nærmest en spøg.

Under toldstedet i Sæby var der også toldopsynsmænd i Aså, Voerså og Understed, og de havde ansvaret for at afpatruljere en havn eller en kyststrækning.

For at sikre sig, at de gjorde dette, skulle de føre en journal i form af en kolonnebog, som blev højtidelig forseglet med toldsnøre og laksegl, således at der ikke kunne fjernes sider fra bogen. I bogen førte den pågældende toldopsynsmand sine daglige noteringer. Dette kunne eksempelvis være "Kysten afpatruljeret. Intet at bemærke" eller den lidt sjovere udgave af det samme "Kysten observeret. Intet at bemærke".

Når disse journaler var udskrevet, eller toldopsynsmanden holdt op eller afgik ved døden, blev journalerne afleveret til toldforvalteren i Sæby. Hvis toldforvalteren aflagde toldopsynsmændene besøg noterede han det i den samme journal.

Nu kunne en sådan kontrolverden godt blive noget ensformig, og derfor kunne det være fristende at attestere en måneds tid frem. Nu man alligevel havde fat i pen og blæk og fået de krogede fingre indstillet i skrivestilling.

Derfor skete der det lidt pudsige, at vi engang fik en sådan journal ind, hvor den pågældende toldopsynsmand, der var afgået ved døden, havde ført sin journal på forskriftsmæssig måde, ikke blot frem til dødsdagen, men også tre uger efter sin død.

Ved en lejlighed havde toldopsynsmand i Sæby Jens Christian Jensen antennerne ude, nemlig den 6. marts 1967.

1967. "Ny Sæby rekord".

Den gamle toldbodbygning i Sæby lå langt fra den lille, hyggelige havn og tæt

ved bymidten. Med henblik på udviklingen var toldboden blevet opført lige op ad jernbanestationen. Toldboden havde ramper, således at gods, der ankom med jernbanen, kunne køres direkte ind i pakhuset. Modsat jernbanestationsbygningen lå der et stort gødningspakhhus.

I jernbanestationsbygningen blev der drevet en restaurant, der til forveksling lignede den, som næsten alle danskere skulle komme til at stifte bekendtskab med senere, nemlig jernbanerestauranten i tv-serien "Matador". Restaurationen blev, da jeg ankom til Sæby, drevet, som "et pænt sted". Efter et forpagterskifte kom den til forveksling til at ligne den beværtning, som Bolt drev, med grisehandler Larsen, "Røde" og "Fede" som eksistensgrundlag, i TV-serien "Matador".

To kilometer fra toldbodbygningen

Sæby Havn. (Foto i Told • Skat Museet).

lå den lille hyggelige havn, hvor en af "Lille Per"-filmene var blevet optaget få år forinden. Faste gæster i havnen var de to paketbåde "Marie" og "Inger-Rose", som sejlede i fast rute mellem København og Sæby. På den måde blev hele Vendsyssel blandt andet forsynet med Tuborg og Carlsberg øl og andre "livsfornødenheder". Der var desuden ugentlige anløb af coastere, der forsyne-
nede Sæby og omegn, som var helt domineret af landbrugserhvervet, med kalksalpeter og superfosfat fra Norge. En snes fiskekuttere drev fiskeri fra Sæby, som også havde sin egen lille fiskeriauktion.

Det var en råkold søndag. Sen eftermiddag. En udlejningslastbil, indregistreret i Ålborg hos et udlejningsfirma dér, var blevet observeret af havnefogeden, der også var toldopsynsmand. Hele styrken ved toldstedet samt et antal toldere fra Frederikshavn var forsamlet denne søndag eftermiddag på Politigården i Sæby. Lederen af kriminalpolitiet i Sæby, Arne Olsen, besluttede sammen med toldkontrolløren, at Sæby Havn skulle holdes under observation. Specielt skulle man have opmærksomheden henledt på fiskekutteren FN 318 "Havørnen" af Sæby. Den var tidligere på dagen stået ud af havnen, selv om vejret ikke var til fiskeri. Der blæste en kraftig vind fra øst.

Jeg blev sammen med en af kollegerne fra Frederikshavn, Erik Nørgaard, udset til direkte at holde havnen under observation. Vi tilbragte resten af søndag eftermiddag og aften under en stor lastbil, som stod parkeret på en stor privat parkeringsplads tæt på havnen. Derfra kunne vi ikke ses fra havneområdet, samtidig med, at vi kunne obser-

vere eventuelle fartøjer, der stod ind i havnen. Specielt skulle vi selvfølgelig holde øje med "Havørnen" og selvfølgelig udlejningsbilens bevægelser.

Vi lå ved siden af hinanden på den frosne jord. Vi fandt hurtigt ud af, at vi begge to stammede fra samme egn af landet. Erik Nørgaard fortalte, at han var toldbetjent. Jeg kunne forstå på ham, at han ikke rigtigt kunne forstå, at jeg lå her og hundefros på den bare jord, en sen martsaften og nat. For jeg var jo toldassistent.

"Det er jo egentlig toldbetjentarbejde, det her", sagde Nørgaard på et tidspunkt.

"Hvis det er toldbetjentarbejde, så fortryder jeg egentlig, at jeg ikke blev toldbetjent i stedet for. Det er da skide interessant. Men koldt."

Få år efter, da vi sammen kørte moms kontrol i Frederikshavn, mindes vi begge to denne martsaften. Det var også første gang, at jeg fik ind på livet de stærke skel, som fandtes i den forholdsvis lille etat, som toldvæsenet var. Jeg kom for øvrigt aldrig til at forstå de skel.

"Havørnen" stod ind i havnen ved midnatstid, og skipperen og to andre mænd forlod fartøjet og kørte bort fra havneområdet. Udlejningsbilen forlod også havneområdet. Det blev diskret undersøgt, om der var smuglergods ombord på "Havørnen". Det var der ikke. Fuldstændig gennemfrosne kunne Nørgaard og jeg begge tage hjem. Lidt med uforrettet sag. Jeg tog et varmt bad, og det varede to timer, inden jeg var tøet helt op.

Ved aftenstid mandag den 6. marts dukkede udlejningsbilen atter op på havneområdet i Sæby. Føreren blev

genkendt af havnefoged og toldopsynsmand Jens Christian Jensen. Han observerede udlejningsbilens fører som en gammel kending, hvad angik smugleri. Lidt senere stod "Havørnen" atter til havs, selv om det heller ikke denne dag var vejr til at drive fiskeri.

Toldkontrolløren besluttede, at vi sammen skulle holde havnen under observation, og samtidig blev kriminalpolitiet holdt orienteret, og de lovede, at de ville være klar til at gribe ind, hvis der skete noget i løbet af aftenen og natten. Jeg blev diskret installeret i havnefogedens kontor, hvorfra jeg kunne overskue næsten hele havneområdet. Desuden var der telefon til rådighed, således at jeg hurtigt kunne orientere toldkontrolløren og overtoldassistenten.

Der var også meget varmt i det lille kontor, og jeg måtte være faldet i søvn, for ved et-tiden om natten blev jeg vækket ved en diskret banken på havnekontorets dør. Det var toldkontrolløren, der bankede på. Hurtigt gned jeg mine øjne fri af eventuel søvn og satte mig, som om jeg var fuldstændig vågen og havde det hele under kontrol. Jeg åbnede døren og toldkontrolløren spurgte, om der var sket noget specielt.

"Nej", svarede jeg. "Der har været helt roligt aftenen igennem".

"Jamen "Havørnen" er da kommet ind. Den ligger helt henne i hjørnet ved sildekranen".

Netop dette hjørne kunne ikke ses fra det lille kontor, men jeg var lidt flod over, at jeg ikke havde set "Havørnen" komme ind igennem det smalle havneindløb. Det kunne kun undskyldes med, at jeg havde sovet eller været mindre agtpågivende.

"Vi inkvirerer den sgu!" beordrede toldkontrolløren.

To minutter efter stod jeg sammen med overtoldassistenten og toldkontrolløren på "Havørnens" dæk. Jeg lukkede lemmen op ned til det rum, hvor der normalt blev opbevaret fiskeredskeer. Jeg fik næsten et chok. Det første, jeg så, var fire brune papboxe. En påskrift på engelsk og på et sprog, jeg ikke forstod, viste, at hver box indeholdt 10.000 cigaretter. Desuden stod der 40 flasker spiritus.

1967. "Ny nordjysk rekord!"

"Det var satans!" mumlede overtoldassistenten. "40.000 cigaretter! Det er ny Sæbyrekord!"

Overtoldassistenten var ellers ikke så nem at imponere. Han havde, da han lige var påbegyndt sin tjeneste i Sæby, været med til at beslaglægge et parti spiritus i en strandet båd ved Voerså. Båden tilhørte den navnkundige svenske spritsmugler ved navn Bremer eller Bræmer.

Det skulle blive endnu bedre. Vi lukkede den lem op, der førte ned i mand-skabslokalerne foran i kutteren. Vi blev mødt af et syn, jeg i hvert fald aldrig glemte. Der var fuldstændig proppet med cigaretter i boxe med 10.000 cigaretter i hver box. Det endelige resultat ved beslaglæggelsen var på 325.000 cigaretter og 40 flasker spiritus.

"Det var satans! Jeg tror, det er ny nordjysk rekord!" mumlede overtoldassistenten.

Få minutter efter dukkede politiet op. Eftersøgningen gik i gang. To mand blev anholdt samme nat. Det var

skipperen, som ejede "Havørnen", og så en sæbynit, som jeg for øvrigt kendte godt.

Næste dags overskrifter i aviserne viste, at der var tale om en helt usædvanlig sag. På daværende tidspunkt var det den største beslaglæggelse af cigaretter, der havde fundet sted i Nordjylland.

"Fire anholdt for store smuglerier ved Sæby", "Fire smuglere blev pågrebet i Sæby i nat", "Sæby-smugleres uforsigtighed skabte mistanke", "Fiskekutter til havs i vindstyrke syv-otte efter smuglervarer," "Større smugleraffære i Sæby", "Dårligt fiskeri fik skipper til at gå med til smugleri" og "Klodsede smuglere i Sæby".

Den sidste overskrift blev bragt i Ekstrabladet, og det lyste lidt ud af den artikel, at større smugleriaffærer burde være forbeholdt Københavnsområdet. Senere i forløbet *"Dårligt fiskeri fik skipper til at gå med til smugleri" og "Professionel er hovedmand"*. Den sidste overskrift hentydede til hovedmanden, den på daværende tidspunkt så berømte vendsysselske smugler Thorkild Løndahl Therkildsen.

Næsten et år efter blev skipperen på det svenske skib "Hansy" af Lidköping anholdt i København. Det var med ham som skipper, at "Hansy" havde fragtet smuglergodset fra Stettin i Polen op til farvandet ud for Sæby. Skipperen blev betalt med 10.000 kr. i kontanter, og han havde måttet tage imod en check på 26.000 kr., da den danske modtager af smuglervarerne ikke havde kontanter nok.

Checken viste sig at være dækningsløs! Og nu ville den svenske kaptajn anmelde underskriveren af checken, Thorkild Løndahl Therkildsen, til politiet!

Smugleriet i Sæby Havn blev faktisk indledningen til en epoke, hvor danske smuglere gjorde det til en industri at smugle cigaretter fra Polen og Østtyskland til Danmark. Trafikken stod på næsten frem til murens fald.

Navne som Alexander Blask, Thorkild Løndahl Therkildsen, som senere tog navneforandring til Thorkild Isodor Hartstein, "Tykke-Jørgen" Vilfred Hansen, Jyde-Bent Kjærgaard, "Sofa Kurt" Fette Nielsen, Finn Larsen "Husum", "Divan-Svend" Aabrandt og Bent "Ricardo" var nogle af de mest fremtrædende smuglere i denne epoke og gav anledning til mange skrivelser. Ja, nogle af smuglerne fik endog en slags heltestatus.

Således lød en kæmpeoverskrift i Ekstrabladet den 5. august 1967: *"Pige stjal 20.000 kr. fra smugler"*, forsiden af Ekstra Bladet den 5. august 1967: *"Fælder kendt vekselerer storsmugleren Blask?"*, artikel i Ekstra Bladet den 2. september 1967: *"17 smuglere - millioner af cigaretter - sorte penge"*, forsiden af Ekstra Bladet den 29. februar 1968: *"Politiet: Vi har ikke aftaget 60.000 smuglercigaretter"* og endelig den 25. marts 1968: *"Bent Ricardo uvenner med smuglerdammer"*.

For de mennesker, der mere eller mindre tilfældigt blev blandet ind i smuglerierne, var situationen ikke så glamourøs. Den var tværtimod barsk.

Det gjaldt eksempelvis ejeren og skipperen af "Havørnen". Han mistede sin båd. Den sæbynit, som vel mest for spændingens skyld og lidt tilfældigt havde været med på smuglerturen ud til det svenske fartøj, havde familie, godt arbejde og et parcelhus. Han kom til sammen med de mere professionelle smuglere, som intet ejede officielt, at

hæfte for et told- og afgiftsbeløb på 100.000 kr. Der blev siden ofret mange kræfter i kulissen, således at han fik en rimelig ordning og ikke blev tvunget til at gå fra "hus og hjem".

For mig var deltagelsen i opklaringen af smugleriet en oplevelse, der gav mig smag for kontrol. Jeg syntes simpelt hen, det var spændende. At der siden er gået inflation i størrelsen af de partier, der bliver beslaglagt, er en anden sag. Det illustreres bedst ved, at Aså, beliggende i det gamle Sæby tolddistrikt, i 1998 var den dramatiske ramme om et smugleri, hvor smuglerne, der blev fanget der, blev dømt for indsmugling af 7 millioner cigaretter. I skrivende stund, november 2002, er der retsmøde i den smukke gamle retsbygning i Sæby, hvor fire personer står anklaget for smugleri af 3 millioner cigaretter!

Jeg erfarede, at man også mere indirekte kunne medvirke ved opklaring af smuglerier. En lørdag eftermiddag blev jeg opsøgt af en sæbynit, som spurgte, om han kunne få et godt råd. Han handlede med fiskerfartøjer, og nu var han i en situation, hvor han kunne sælge en afrakket fiskekutter. Hans problem var, at det var til to københavnere, og han havde en mistanke om, at fiskekutteren skulle anvendes til smugleri af cigaretter fra Polen eller fra det daværende Østtyskland.

Jeg gav ham det råd at sælge fiskekutteren. Ellers ville de jo bare købe til anden side.

"Men husk at få pengene kontant," sagde jeg til ham. "Og når du har handlet, så giv mig navnene på de to købere".

Som sagt, så gjort. Der blev handlet. Jeg fik navnene og indberettede dem til

Tolldirektoratets Eftersøgningstjeneste.

Et halvt år efter blev fiskekutteren inkvireret, da den anløb en mindre havn, nærmest en anløbsbro, nord for København.

Den var fyldt med smuglercigaretter.

1960-1970. Med revolver i handskerummet

Løgstør, hvor jeg havde været toldelev, var et lille toldsted. Ét toldsted ud af 76 i alt på landsplan. Sæby var et toldsted af nogenlunde samme størrelse som Løgstør. Indførelsen i 1962 af "en almindelig omsætningsafgift", populært kaldet omsen, og lidt senere, i 1967, indførelsen af den merværdiafgift, som stort set ligner den merværdiafgift, vi kender i dag, og som populært kaldes momsen, medførte efterhånden, at det var nødvendigt med en rationalisering og centralisering. Det blev vedtaget, at de eksisterende 76 toldsteder skulle skæres ned til 31 distriktstoldkamre, jævnt fordelt over hele landet.

Det medførte, at toldstederne i Sæby, Hjørring, Skagen og Hirtshals skulle nedlægges og den største del af personalet samles i Frederikshavn. Dette skete ikke fra den ene dag til den anden. Det var naturligt, at der blev opretholdt en styrke i Hirtshals, idet færgetrafikken til Norge nødvendigvis gjorde, at toldekspeditionen var beemandet døgnet rundt.

Stille og roligt blev rationaliseringen gennemført, og en stor del af personalet blev samlet i Frederikshavn. Herfra blev indførelsen af merværdiafgiften administreret, og herfra blev merværdiafgiften kontrolleret.

Pludselig så jeg mig selv siddende i

C. J. Simonsen, fotograferet som toldassistent i Næstved, senere toldforvalter i Sæby. (Foto i Told • Skat Museet).

momskontrollen i Frederikshavn, efter at jeg sammen med den gamle toldforvalter Simonsen og Karen Bjerg Mortensen havde lukket og slukket efter det lokale toldvæsen i Sæby. Det faldt heldigvis sammen med, at den brave toldforvalter Simonsen kunne tage sin afsked. Han fik ved sin afgang tildelt Ridderkorset. Det var ham vel undt. Han var indbegrebet af en til finger-spidserne loyal embedsmand. Jeg var lidt blandet ind i det med Ridderkorset. Jeg opsogte den daværende borgmester i Sæby, landsretssagfører Mehlsen, og spurgte ham, hvorledes man bar sig ad. Han var rørende enig med mig i, at var nogen berettiget til et Ridderkors, så var det toldforvalter Simonsen.

”Det tager jeg mig af!”, sagde han, og det gjorde han.

Jeg satte stor pris på Simonsen, selv om han havde sine ideer. Da jeg lige var kommet til Sæby, blev det overdraget til mig at have ”vagten i juledagene”. Jeg anså det ikke som noget større problem, da den lille havn var tilfrosset, og det var umuligt at besejle den. Derfor tog jeg med ro i sindet hjem til mine forældre, der boede i Mariager, en mindre by beliggende 120 kilometer fra Sæby. Her tilbragte jeg en dejlig juleaften.

1. juledag ved ottetiden ringede telefonen, og min moder tog den. Hun vækkede mig og sagde, at det var en toldforvalter Simonsen. Jeg tog telefonen.

”Er det Dem, der har vagten, Andreasen?”

Dette måtte jeg bekræfte.

”De har vist glemt, at flaget skal sættes klokken otte!”

Det måtte jeg ligeledes bekræfte. 1. juledag var officiel flagdag, og jeg så i ånden, at det var farvel til min moders dejlige 1. juledagsfrokost. Jeg lagde røret på, og var allerede på vej ned til min lille Fiat for at køre de 120 kilometer til Sæby for at sætte flaget. Så kom jeg i tanke om den rare toldopsynsmand og havnefoged Jens Christian Jensen, også kaldet ”Aså-Jens”. Jeg ringede til ham og forklarede ham problemet.

”Det skal jeg nok sørge for, Andreasen. Jeg er i træning, for jeg har lige sat flaget på Sæby Havn”.

Det var én side af toldforvalteren. Han skulle bare være gået ned ad en trappe og have hejst flaget, idet flagstangen kun stod to meter fra toldbo-

dens indgangsdør, men det lå dybt begravet i ham, at det var mig, der havde vagten. En anden side oplevede jeg otte dage senere. Jeg blev kort efter nytår kaldt ind på toldforvalterens kontor. Jeg satte mig lidt beklemt i stolen foran det store skrivebord. Toldforvalteren skoddede en af de tres cigaretter, han røg dagligt. "Har De indfortoldet en gavepakke til slagteridirektøren?" spurgte toldforvalteren mig. Jeg havde mellem jul og nytår indfortoldet en stor gavepakke til slagteridirektøren. Gaven var fra en af slagteriets handelsforbindelser i England.

Jeg nikkede derfor bekræftende og fortsatte: "Der var to hele flasker whiskey og 200 cigaretter. Det skrev jeg en regning på, og budet fra slagteriet betalte og fik pakken med sig."

"Nu står den på skideballe", tænkte jeg. Toldforvalteren kender nok slagteridirektøren, og så var det nok ikke meningen, at han skulle betale noget.

Erindringer fra Københavns toldopsyn stod lysende klare for mig.

Stor var derfor min overraskelse, da toldforvalteren spurgte, om jeg kunne huske, hvad der ellers havde været i pakken.

Jeg sank en klump. I gavepakken havde der også været en flaske god sherry og flere flotte æsker med chokolade.

"Dem tog jeg altså ikke noget for. Det er trods alt jul", jeg så lige på toldforvalteren.

"Slagteridirektøren har lige ringet og brokket sig i ti minutter over, at han har måttet betale. Jeg forklarede ham reglerne. Det var han fandeme lige glad med. Vores regler. Han ville have pengene igen".

"Kan De ikke lige lave en regning på den flaske sherry og chokoladen, der også var i pakken.". Jeg nikkede. Toldforvalteren fortsatte:

"Så ringer jeg til ham og beder ham om, at der også skal betales for sherryen og chokoladen. Så følger vi vore regler".

"Ellers fortsætter De med at vise den samme konduite, Andreasen", afsluttede han.

Toldforvalteren gik utrolig meget op i sit arbejde. En aften ringede han til mig og spurgte, om jeg var optaget.

"Jeg har lige fået en oplysning om, at der måske vil ske et større smugleri ved Lyngså eller Voerså. Vil De tage med mig. Vi kører med vognmand Møller".

Et kvarter senere rullede vognmand Møllers otte-personers taxa op foran min bopæl. Vi kørte i fire timer op og ned langs kysten. Vi gjorde holdt på Aså Havn, vi kørte langsomt forbi den lille jollehavn i Voerså, videre langs den strandvej, der gik fra Voerså til Sæby. Lige syd for Sæby gjorde vi igen holdt på en nedkørsel til Kattegat. Vi sluttede af med en runde på Sæby Havn. Hver gang, vi gjorde holdt, stod toldforvalteren ud af bilen og så med sin kikkert ud over havet. Toldforvalteren nåede at ryge fyre cigaretter på sådan en tur. Derudover skete der intet. Da vognmanden ville sætte toldforvalteren af ved toldkamret, så jeg, at toldforvalteren rakte over og tog et eller andet i bilens handskerum. Jeg syntes bestemt, at det lignede en revolver. En tromlerevolver.

Da vi kørte videre, spurgte jeg vognmand Møller, om det virkelig var en revolver. Møller nikkede bekræftende.

"Den har han altid med sig, når vi

kører om natten. Den er ikke ladt!" glattede vognmand Møller ud.

Senere fandt jeg ud af, at toldforvalter Simonsen havde været en helt speciel type. Eksempelvis blev han flere gange kontaktet af prominente Sæby-borgere, som ville have ham med i Rotary. Under en af de lange ture langs kysten i de sene nattetimer, betroede toldforvalteren mig, at han ikke ville være medlem af Rotary, for så kunne der opstå mange situationer, hvor han ville føle sig inhabil.

Jeg tænkte på situationen med den vrede slagteridirektør. Toldforvalteren havde en forkærlighed for dyr, og i al den tid, jeg gjorde tjeneste i Sæby, var toldforvalteren en engageret formand for den lokale afdeling af Dyrenes Beskyttelse. Jeg kan i den forbindelse huske en helt speciel episode. En stille eftermiddag for toldforvalteren ud ad døren og kørte hurtigt af sted sammen med vognmand Møller. Et par timer senere kom han stærkt ophidset tilbage og lukkede sig inde på sit kontor.

Han var kommet under vejrs med, at en landmand i oplandet mishandlede sine grise, og han var derfor kørt ud til den pågældende landmand. Der havde

han konstateret, at nogle grise, der gik udendørs i en indhegning, frilands, tror jeg, det hedder, havde fået anbragt nogle hjemmelavede ringe af pigtråd i næsen. Formålet med dette var, at de så ikke kunne rode for meget i jorden, som det jo var deres natur. Ikke uden at deres tryner blev revet til blods. I løbet af få minutter havde landmanden fået valget mellem øjeblikkelig at fjerne disse hjemmelavede torturinstrumenter eller blive anmeldt til politiet for dyremishandling.

Da toldforvalteren var faldet lidt til ro ved at ryge tyve Cecil-cigaretter, listede han ned i toldbodbygningens kælderrum, hvor han sad i en time og betragtede sine elskede chinchillaer. En slags små pelsdyr, som han var meget stolt af. Via dem havde han en af sine kontakter ud til den almindelige verden, idet han gik meget op i pelsdyravl, og pelsdyravlere var der mange af på egnen.

Jeg var af den opfattelse, at toldforvalterens chinchillaer aldrig blev pelsede, for det indebar jo, at de skulle slås ihjel.

De døde ganske givet en naturlig død.

Sukker, toldere og roepiger

af Flemming Aaboe Jensen

"For en del år siden døde en ældre mand på Østerbro efter at have spist et maltbolsje".

Sådan begynder Hans Scherfig sin berømte, vittige og beske satire over datidens skole- og opdragelsessystem, og jeg kan bekræfte, at bolsjer kan være farlige.

Nær diget vest for slusen ved Kramnitse på Sydlolland rakte min kone mig i forsommeren for et par år siden en pose med bolsjer samt én hveps, der sendte mig på et 24 timers ophold på Nakskov sygehus. Da sygehuset næsten er nabo til Danmarks største sukkerfabrik - Nakskov Sukkerfabrik med produktion i ikke mindre end 130 år - faldt mine tanker tilbage på en periode, hvor jeg fungerede som kontrolchef ved det daværende Rødbyhavn Distriktstoldkammer.

Jeg huskede blandt andet de endeløse rækker af traktorer og lastbiler, der ad de smattede veje kørte sukkerroer til fabrikkerne i årets sidste måneder, og jeg mindedes også min fars beretninger om muntre dage som "sukkertolder".

Samtidig med, at jeg således lå og memorerede, kom min kone og fortalte mig om et besøg på Danmarks Sukkermuseum med dets rariteter og om en annonce i en turistavis vedrørende noget der hed Towarzystow Przyjaciół Izba Polska w Taagerup.

Kort efter hjemkomsten fra Lolland,

der naturligvis også for mit vedkommende havde indbefattet et besøg på Danmarks Sukkermuseum og på Polakkasernen i Tågerup, aflagde jeg et af mine småbesøg på Told•Skat Museet på dets nye domicil i Dahlerups Pakhus. Tilfældet ville, at man netop var i gang med at kreere en afdeling for toldvæsenet på De Dansk Vestindiske Øer.

Sagen var klar. Jeg måtte skrive lidt om emnet. Men ak og ve. Ved at orientere mig i blandt andet "Dansk Toldhistorie", Zise og Dansk Toldtidende opdagede jeg, at der heri er skrevet meget om "sukkertoldere". Jeg måtte derfor angribe emnet fra en anden vinkel ved også at inddrage selve sukkeret og roearbejderne i fortællingen.

Min beretning hviler dels på min fars fortællinger, dels på de artikler, jeg nu med stor fornøjelse har læst om "sukkertoldernes" gøren og laden i mere end 70 år omkring 1900-tallet.

Jeg må med skam bekende, at jeg ikke præcist kan tids- og stedfæste min fars udstationeringer på sukkerfabrikkerne, men jeg har dog fundet ud af, at hans tid som afløser rundt omkring i landet har fundet sted i sidste halvdel af tyverne. Jeg støtter mig her på et brev dateret 21. august 1928, hvori min farmor blandt andet skriver, at "Det er da dejligt, at I nu snart er færdig med at være på Læsø, og kommer til civiliserede Folk igjen".

Mere præcist bliver det ved et brev-kort, som min mor har sendt den 24. oktober 1928 fra "Toldgaarden" i Pad-borg, hvori hun blandt andet skriver "Jeg nøjes med at skrive dette kort, da det vel ikke kommer til Maribo ret meget før mig selv".

Inden jeg går over til de søde sager, vil jeg komme med en lille beskrivelse af ældre tiders toldforhold ved Kram-nitse, hvor hvepseangrebet fandt sted.

Kramnitse

I midten af 1700-tallet var Kramnitse en betydelig udskibningshavn og Ren-tekammeret gav toldvæsenet tilladelse til, at der oprettedes en færgerute fra Kramnitse til Fehmern og Heiligen-hafen. Den blev indstillet 200 år senere, men stedet forblev udskibningssted for blandt andet landbrugsprodukter.

I Kramnitses tid som udskibnings-havn blev der opført en toldkontrol-bygning, som står der endnu. Under en stormflod for godt 100 år siden blev Kramnitses toldbods loft benyttet som tilflugtssted for folk i Kramnitse.

I 1857 frasagde Rødby sig havneretten i Kramnitse, og konsul Hage fik mod en afgift til byen på 15.000 rdl. konces-sion på udtørring af Rødby Fjord.

Omkring begyndelsen af 1900-tallet ophører Kramnitse Havn som udhavn for Rødby Toldsted, der nedlægges i 1900. Toldstedet erstattes af en toldas-sistentpost, der imidlertid ved en reso-lution fra Generaltolddirektoratet ind-drages tre år senere, hvorefter varekla-ringerne i Rødby fremover varetages af udsendte toldfunktionærer fra Mari-bo Toldsted.

Etableringen af Fugleflugtslinjen, hvis udgangspunkt overfartsmæssigt var Syltholm Havn under Rødby, betød oprettelsen i 1963 af Rødbyhavn Told-kammer, der imidlertid kun kom til at eksistere i 20 år. Men dette hører til den nyere historie.

Og nu til sukkeret.

Sukkerrør

I Danmark har fremstilling af sukker været kendt meget længe. I begyndelsen måtte man dog lige en tur over Atlanten til Caribien og finde De Dansk Vestin-diske Øer med dets store områder af sukkerrør, der gav basis for en dansk sukkerproduktion.

Af de tre vestindiske øer var St. Croix overordentlig velegnet til dyrkning af sukkerrør, og sukkerdyrkning var der penge i, for sukker var en luksusvare forbeholdt de rige. Men der skulle arbejdskraft til, og den mest velegnede arbejdskraft var afrikanske negersla-ver.

Det at handle negerslaver og oprette sukkerraffinaderier på de vestindiske øer krævede den danske konges tilla-delse og hér må vi have Afrika med ind i billedet. Tilladelsen blev ofte givet som et privilegium for en gruppe købmænd som for eksempel Enken Gustmeyer & Bargum, der nød statens velvilje:

Vi Frederik V, af Guds nåde konge, kund-gør herved, at Enken Gustmeyr & Bargum har ladet os vide, at de har i sinde at oprette et slavehandelselskab og et sukkerraffinade-ri. Til planen vil kræves 130.000 rdl. Fordelt på 130 aktier á 1.000 rdl. De anmoder Os om

at godkende dette og give det privilegium. De anmoder også om tilladelse til at optage udenlandske aktionærer.

Vi imødekommer i kongelig nåde og til det almene bedste denne anmodning. Vi berettiger Enken Gustmeyer & Bargum til at sende så mange skibe, som de hver gang finder det tjenligt, til Guineakysten. Der kan de indkøbe slaver og bringe disse til vore Vestindiske Øer og sælge dem for øernes produkter og indføre disse til København. Endvidere tillader vi, at de anlægger et sukkerraffinaderi, så de ikke skal udføre råsukkeret til udlandet til markedspris. De tillades også at optage udlændinge i selskabet. Udlændinge beskattes ikke af køb og salg af aktier eller avance. De kan atter frit trække deres midler ud af landet sammen med avancen.

De varer, der kræves til handel på Guinea-kysten, fritages i 20 år for told. Ligeledes fritages selskabet for told på de slaver, der indføres på Vore Vestindiske Øer i 20 år.

Selskabet skal for hver 500 pund sukker,

som det raffinerer og sælger til udlandet, nyde en eksportpræmie på 5 rdl.

Givet under Vor Kongelige hånd og segl.
Christiansborg, den 18. marts 1765.

Frederik R

Så vidt så godt. Formaliteterne var i orden, og sukkeret blev solgt på auktion i Vestindisk Pakhus om efteråret, når skibene var vendt hjem med årets høst. Sukker blev efterhånden en nødvendighedsvarer for borgerskabet, og importen fra kolonierne øgedes.

Sukkerroer

Begyndelsen

I begyndelsen af 1800-tallet opdagede man i Tyskland, at runkelroen indeholdt sukker, der var identisk med suk-

Maribo Toldkammer. (Foto 1944 i Told • Skat Museet).

*Toldassistent Aage Jensen på
sukkerfabrik. (Foto 1928 i pri-
vateje).*

ker fra sukkerrør og kunne erstatte rørsukker. Sukkerroen kan til forskel fra sukkerrøret vokse under køligere himmelstrøg. Der var nu grundlag for at overveje en europæisk roesukkerproduktion – blandt andet her i Danmark.

De danske initiativtagere havde dog haft deres betænkeligheder. De forudså, at beskatningsforholdene for sukker var en hæmmende faktor for at sætte en produktion i gang. Fra erhvervsside blev der derfor flere gange i sidste halvdel af 1800-tallet rettet henvendelse til Finansministeriet. Man spurgte simpelthen om, hvordan staten ville stille sig til sukkerroeavl, hvis det lykkedes at overføre denne industri til for eksempel Lolland-Falster med dets gode landbrugsjord.

Staten havde på dette tidspunkt en forholdsvis betydelig indtægt fra tullen på sukker fra Vestindien, og da de skiftende finansministre kun så på statskassens interesse i at beholde denne indtægt, som man mente ville forsvinde, hvis landet blev selvforsynende med sukker, blev henvendelserne besvaret negativt. Noget andet var, at staten ikke kunne forbyde dyrkning af

sukkerroer. Der blev derfor ved lov af 3. maj 1873 lagt afgift på tilvirkning af roesukker for at statskassen således kunne holdes skadesløs.

Startskudet til en ren dansk sukkerproduktion havde dog allerede lydt, idet de første sukkerfabrikker blev bygget i 1872, og sukkeret blev snart hvermandseje.

Dyrkningen

I roedyrkningens spæde start foregik stort set alt arbejde ved håndkraft. Frøet blev i april udsået i såriller, som blev til-dækket med jord. Når roeplanterne kunne anes, startede et omfattende arbejde med radrensning, udtynding og håndhakning. Når roerne skulle tages op, skulle de først løsnes. De blev derefter banket fri for den værste jord og lagt i rækker, hvorefter toppen blev hugget af med en roekniv.

Oparbejdningen af et års roehøst (kampagnen) begynder ca. 1. oktober og varer til ind i december, og i denne tid arbejder fabrikkerne uafbrudt. Tidligere transporteredes en stor del af roerne med de smalsporede roebaner, der kørte i fabrikkernes opland. Disse

baner eksisterer ikke mere, og transporten sker nu mest med lastbil. Roerne aflæsses i roedepoterne og føres videre til fabrikken, hvor de vaskes og snittes og derefter indgår i den videre fabrikation.

Sæsonarbejdere

De store avlsbrug kunne ikke klare sig alene med den stedlige og hjemlige arbejdskraft.

Udenlandske sæsonarbejdere, fortrinsvis unge piger, blev hentet hertil – først fra Sverige og siden 1893 fra Polen. De sidste polske roepiger kom hertil i 1929, hvor der blev lukket for indrejse for de polske sæsonarbejdere.

Vi kopierede det tyske "aufseher-system" til hvervning af den polske arbejdskraft. "Aufseheren" forestod hvervningen i de polske landsbyer om vinteren og kom hertil om foråret med et hold på 20-50 piger.

Det var hans opgave at dirigere arbejdet, administrere lønnen og kosten. Når der var en pause i roearbejdet, måtte de polske kvinder påtage sig andet arbejde som malkning, grøftegravning og spredningen af møg.

De polske sæsonarbejdere, der i et stort antal kom til Lolland-Falster for at arbejde i roemarkerne, blev indkvarteret i polakkaserner, hvoraf der de første år i hast blev bygget otte, der tilsammen skulle huse 400 piger.

I den lille sydllandske landsby Tågerup ligger en særpræget lys bygning, der er den bedst bevarede af de omkring 30 større og mindre kaserner på Lolland. Denne har omkring århundredeskiftet været bolig for op til 30 polske roepiger, der kom til Danmark for at tjene til dagen og vejen. Kaser-

nen blev opført af Lungholm gods i år 1900.

I 1912 var kasernen i Tågerup beboet af 30 polske sæsonarbejdere og en gift "aufseher". For hver anden beboer var der en kasse til opbevaring af kartofler, og for hver beboer et privat rum i et madskab. Kaserneerne på Lolland-Falster var som hovedregel isoleret fra de lokales boliger - og ofte på åben mark

I en roesæson fra 30. april til 4. december kunne en kvinde i huset her tjene 257 kr ved dagligt hårdt arbejde. En del af lønnen var 12 kilo kartofler om ugen og en liter skummetmælk daglig.

En mindre bygning bag kasernen rummede retirader, vaskehus og brændselsrum. Opvarmning skete med risbrænde.

Også på det religiøse plan var der vanskeligheder. De mange polske sæsonarbejdere kunne i begyndelsen vanskeligt få dækket deres religiøse behov. De kom med deres katolske tro til det protestantiske Danmark og medførte derfor traditionen med det uundværlige husalter.

Sammenfattende kan det siges, at de polske indvandrere har sat et stort præg på Lolland-Falster, og deres flid og stolte traditioner er videreført op gennem årene.

Sukkertoldere

Men nu tilbage til sukkertolderne og loven af 1873. Loven indeholdt regler for toldvæsenets kontrol, der skulle være en løbende direkte kontrol med produktionen sluttende med toldopsynets opvejning af det færdige produkt.

I en instruktion i cirkulæresamling 1883, nr. 2 hedder det blandt andet om toldopsynets mange pligter:

For i enhver Henseende at gøre Kontrollen effektiv, paalægges det derhos Opsynet nøje at sætte sig ind i vedkommende Fabriks Drift, saa at det foruden nøjagtig at kende Gangen i Fabrikationen i Almindelighed ogsaa er på det rene med den i alle Enkeltheder samt saa forholdsvis med Fabrikens Anlæg og Indretning, at det foruden fuldstændig at kunne kontrollere Fabrikationens sidste Stadier kender og fører Tilsyn med alle Ledninger, Pumper og lignende, hvorigennem Tynd- eller Tyksaft føres rundt i Kogeriet under Tilvirkningen.

Personaleforbruget til denne kontrol var naturligvis stort, idet op til 15 toldassistenter i kampagnen fra begyndelsen af oktober til langt ind i december gjorde tjeneste som "sukkertoldere" på en større fabrik. Det var især yngre assistenter og medhjælpere, der søgte om at blive kontrolførende på sukkerfabrikkerne i kampagnetiden.

At være "sukkertolder" var nemlig en eftertragtet tjans, idet udstationerin-

gen gav et tillæg. Og det at komme hjemmefra og i nogle uger arbejde sammen med en lille flok yngre kolleger andetsteds fra – fjernt fra de vante folder og det hjemlige hierarki – synes at have bevirket, at det kom til at forløbe i noget, som vel bedst kan karakteriseres som skovturstemning.

Set med toldvæsenets øjne skete der i 1908 noget afgørende nyt ved en ny polariseringsteknik, og ændrede beskatningsprincipper var den væsentligste fornyelse i tiden før 1. verdenskrig. Ellers var det mandskabskrævende arbejde som "sukkertolder" i første række bestemt af roernes mængde og dermed kampagnetidens og eventuelle efterkampagners længde.

Omkring 1920 overtog fabrikkerne opvejningen, og dermed var størstedelen af toldopsynets arbejde bortfaldet. Antallet af udsendte "sukkertoldere" faldt derfor til tre for hver fabrik. Men kontrolformen havde efterhånden overlevet sig selv, og efter næsten 70 års beståen ophørte det faste toldopsyn på fabrikkerne, og mange af etatens medlemmer, der førhen som sukkertoldere

Toldassistent Fl. Aaboe Jensen på Islands Brygge. (Foto 1958 i privateje).

Nogle sukkertoldere hygger sig i en lejlighed på Maribo Sukkerfabrik, herunder toldassistent Aage Jensen med harmonika. (Foto i privateje).

havde fået et velkomment afbræk i den daglige tjeneste og et lige så velkomment tilskud til lønnen ved at være udstationeret, måtte med vemod se ordningen forsvinde.

Sammenlignet med roepigernes indkvarteringsforhold mv. var sukkertoldernes tilværelse noget mere komfortabel. Jeg kan henvise til, at en sukkertolder om sit ophold på en sukkerfabrik i 1935 har skrevet:

Overensstemmende med en gammel bestemmelse om fabrikker, som lå mere end 1/16 mil fra købstæderne, stillede fabriken til toldopsynets disposition tre soveværelser, dagligstue og køkken, med rengøring og alt tilbehør. Lejligheden lå i tagetagen over fabrikkens kontor og bestyrerens bolig, badeværelse var der ved kontor i fabriken.

Jeg husker om lejligheden kun, at stuen domineredes af læderbetrukne møbler, som mange toldere før os havde brugt - og misbrugt - og som sikkert kunne holde til mange efter os, og at et vældigt tov, som hang solidt fastgjort i væggen ved vinduet, gjorde det muligt om nødvendigt at slippe den vej ud.

Der mødtes vi altså, to aldeles ugifte toldassistenter og en nygift med kone. Hun

førte hus for os, godt og billigt, så vi betalte mindre for kosten end i pensionatet hjemme. I forbindelse med dagpenge, overarbejdspenge og natpenge, var der altså tale om et pænt tilskud til en ung toldassistentes anstrengte økonomi.

Sammenfatning

De første dyrkningsforsøg med sukkerroer fandt sted i 1870, og sukkerroer og sukker har således gennem en lang årrække været en stor del af vores kultur. Det er en stor betydende industri, hvor landbrug, transport og fabrikker arbejder sammen i et moderne dansk industri- og landbrugseventyr.

Verdensmarkedet for sukker i dag

Verdensmarkedet for sukker er en underlig størrelse, som det er svært at få hold på. Kun en mindre del af verdens sukkerproduktion kastes ud på det frie verdensmarked, hvor priserne bestemmes af udbud og efterspørgsel. EU har sin væsentlige del af skylden for, at verdensmarkedet for sukker er gået af lave.

Landmændene i EU producerer sukker i ly af en landbrugsordning, der garanterer faste priser - priser der underti-

den er flere gange højere end verdensmarkedsprisen. EU garanterer kun produktionen op til en vis grænse, men i ly af ordningen dyrker landmændene alligevel betydelig mere sukker, end der er brug for i EU. Resten eksporteres med støtte, så EU kan udkonkurrere andre producenter, blandt andet i ulandene.

Sukkerordningen har ført til et utilsigtet overskud, der har gjort Fællesmarkedet til en af verdens største sukkek eksportører. Hele overskuddet kastes ud på det frie verdensmarked. I EU er de fleste enige om, at sukkerordningen er for dyr, har utilsigtede konsekvenser og må laves om. Man er bare ikke enige om, hvad der skal ske.

De fleste er også enige om, at EUs overskud har bidraget til en krise for ulandenes sukkerproducenter. Men der er ingen enighed om at rette op på miseren.

For så vidt angår den toldmæssige importside af sagen, skal det nævnes at

varer, som er omfattet af den fælles markedsordning for sukker, er belagt med en kombination af told og importafgift, eventuelt told – et fast element til beskyttelse af en industriel fremstilling – og et variabelt element til udligning af forskellen mellem Fællesskabernes pris og verdensmarkedsprisen for de råvarer, der er anvendt til færdigvarens fremstilling, for eksempel en vaniljekrans.

Hvis nogle synes, at dette er da lige til, kan jeg tilføje, at der kan være fastsat en maximumsats for det variable element, der i så fald ikke kan overstige en nærmere fastsat procentsats, eventuelt en procentsats tillagt en til lægstold for sukkerindholdet i småkagen.

En betragtning

Nok var en "sukkertolders" håndtering af polarisationsapparatet ikke så lige til, men jeg vil samtidig påstå, at det sam-

Kortspil i en lejlighed på Maribo Sukkerfabrik, bl.a. med deltagelse af Fl. Aaboe Jensens forældre. (Foto i privateje).

me er tilfældet, når tolderen i dag skal jonglere med EUs sukkerordning.

Min betragtning hviler på, at en af mine arbejdsopgaver i begyndelsen af 70'erne omfattede *importsiden i EF's landbrugsordninger*.

Når jeg har fremhævet denne opgave, er det, fordi man i Landbrugsministeriet og i hele landbrugssektoren naturligvis fokuserede på eksportsiden i landbrugsordningerne. Dette betød, at man i Landbrugsministeriet, det nyoprettede EF-direktorat og i Tolldirektoratet forholdsvis sent begyndte at interessere sig for importordningerne, der som sagt i en periode blev en af mine arbejdsopgaver.

Jeg husker tydeligt presset i januar 1973, hvor vi var nogle stykker, der ikke kede os. Det blev ofte sent, inden vi kunne holde fyraften. Vores middagsmad spiste vi ofte på "Færgescafeen" på det modsatte hjørne, hvor værten - Børge - var en mester i at tilberede engelsk bœf med bløde løg. Sommetider tog vi de få skridt over den lille bro til "Huggeblokken", eller vi fik maden bragt over til os selv. Det sidste skete som oftest, når kontorchef K. Wieth-Knudsen deltog i spisningen. Når dette skete, havde kontorchefens opvartende ånd - Yrsa - om eftermiddagen travlt med at holde en pilsner på dens rette

temperatur, mens vi andre snuppede dem fra kassen fra købmand Glæsners lille, men givtige, butik skråt over for os i Strandgade 29.

Den hektiske aktivitet skyldtes, at de i Bruxelles først begyndte at sende deres telexinformationer til os klokken 17, hvorefter vi først da kunne begynde at underrette distriktstoldkamrene om morgendagens arbejde.

Den sidste dag i januar 1973 var særlig slem. Telexapparaterne blev ved at spy metervis af meddelelser ud til os. Den sidste modtog vi klokken 4 om morgenen, men den var kun 34 meter lang, da vi fik den rullet ud på gangen. Dette havde nær kostet en rengøringsassistent livet. Med sine remedier kom hun ud af elevatoren og så os kravle rundt på gulvet, travlt optaget af at studere et langt stykke papir. Hun gav et hvin og returnerede hurtigt med elevatoren.

Imens konstaterede vi, at vi ved telexmeddelelsen blev orienteret om tiltrædelsesudligningbeløb og reglerne for deres opkrævning. Meddelelsen var skrevet på fransk bortset fra en slutbemærkning: "Good morning - We hope you have enjoyed this night - bi-bi". Vi gav op, rullede strimlen sammen og tog hjem. Næste morgen blev vi underrettet om, at Wieth-Knudsen tillod, at vi mødte lidt senere.

Trykte skatkebøger

af Ole Degn

I landsarkivernes rådstuearkiver, byarkiverne før 1869, og i byernes arkiver fra tiden derefter, købstadkommunearkiverne, finder man lange rækker af skattelister. De ældste bevarede er fra Ribe fra 1545, og fra Helsingør har man nogle skattelister fra midten af 1500-årene, men for mange byer begynder rækkerne i 1600-årene og for de fleste i 1700-årene. De fleste af disse skattelister rummer blot skatteydernes navne, måske med en erhvervsbetegnelse, samt skattebeløbet eller den skatteportion, den enkelte borger blev takseret til, og listerne kan være svære at læse.

Men er man interesseret i en lidt nyere tid, kan man på en nem måde få adgang til skattelisters oplysninger. For i slutningen af 1800-årene begyndte man i flere byer at få skattelisterne trykt. De ældst bemærkede er fra Viborg 1870, Kolding 1887, Svendborg 1894 og Esbjerg 1905, men også fra byer som Hobro, Køge, Randers, Ribe, Skive, Stege, Struer, Varde og Vejle kendes kortere eller længere rækker af trykte skatkebøger.

I flere af bøgerne ser man bagest top-50-liste eller lignende. Borgerne kunne her se, hvem der var de største skatteydere i byen, og denne praksis kunne nok sandsynliggøre udsagn dengang om, at der var forretningsdrivende, der lod sig sætte lidt højere i skat, for at deres virksomhed skulle se mere succesrig og populær ud. Det kunne lade sig

gøre i begyndelsen af 1900-årene, for da var skatten næppe på mere end ca. 10%.

Med udviklingen i beskatningen og fremkomsten af store fradrag, undladelser af opgivelse af indtægter og nulskatteydere blev værdien af skatkebøgerne mindre, og samtidig forhindrede stramningen af registerlovgivningen, at sådanne bøger kunne udgives. De senest udgivne, der her er bemærket, er Skives fra 1951 og Ribes og Viborgs fra 1958.

Skatkebøgerne finder man i Statsbiblioteket i Århus, hvor de står i småtrykssamlingen, og også mange lokalhistoriske arkiver har sikret sig de lokale skatkebøger.

For den periode, hvor disse skatkebøger findes, har man en lettilgængelig kilde til undersøgelse af skattebyrden og dens fordeling på samfundsgrupper og kvarterer i en by. De trykte skatkebøger er af en anden kvalitet end de ældre skattelister. De har erhvervsbetegnelser og angivelser af gadeadresser eller matrikelnumre og husnumre, Skatteborgerne kan her være anført gade efter gade, med gaderne i alfabetisk orden, måske endda med et alfabetisk personregister. I den ældre tid ser man dog blot matrikelnumre eller brandforsikringsnumre, idet flere byer først sent fik husnumre.

Som det fremgår af de her gengivne prøver, springer store forskelle i øjnene.

Siden fra Viborgs skatkebog 1870 (se

Skatteydere paa over 2000 Kr.

Kommuneskat Kr.		Kommuneskat Kr.	
Direktør N Houmann	39086	Overretssagfører L C Nonboe	4669
Grosserer Jørgen Christensen	12692	Købmand Vald. Joost	4574
Enkefru Ola Schøth	12645	Direktør N. P. Nielsen	4574
Grosserer P M Warrer	12645	Dommerfuldm. E H Petersen	4555
Fabrikant A P Hansen	12550	Fabrikant J P Worning	4518
Købmand Steffen Lunding	11038	Grosserer A L Christiansen	4499
Fabriker C V Müller	10915	Orgelfabrikant A Berntsen	4357
Direktør O Billenstein	10707	Læge Ludvig Møller	4329
Fabrikant Windfeld Hansen	10206	Overlæge de Fine Licht	4196
Justitsraad Johs. Schiødt	9564	Læge August Sonne	4196
Enkefru Johanne Christiansen	9526	Købmand Anton Hansen	4187
Driftsbestyrer la Cour	7938	Købmand M Knudsen	4140
Enkefru Marie Jessen	7655	Stadsingeniør K P Runge	4111
Købmand Johan Andersen	7542	Prokurist H Krejberg	4017
Apotheker P Lund	7286	Blikkenslagermester T Thomsen	4007
Prokurist Th N Thomsen	7268	Malermester Carl Petersen	3996
Grosserer Chr. Petersen	6968	Overretssagfører O Bindsløv	3969
Bankdirektør Jacob Petersen	6899	Købmand Johannes Andersen	3941
Købmand Fr. Christiansen	6880	Fabrikant P C Anchersen	3913
Slagtermester Erik Jensen	6748	Konditor Herluf Boiesen	3667
Købmand J Grunnet	6701	Apotheker O J Frederiksen	3658
Læge Sofus Christensen	6597	Redaktør D Schweitzer	3648
Enkefru Laura Christiansen	6559	Dommerfuldmægtig Aage Fischer	3591
Købmand Thrane Jørgensen	6436	Melhandler Th Petersen Bollesen	3525
Sæbefabrikant Th. Jensen	5954	Landsretssagfører Dragsted	3525
Apotheker Jens Lind	5859	Købmand Holger Warburg	3516
Fabrikant Carl Rasmussen	5841	Købmand Frederik Poulsen	3497
Direktør O Seligmann	5718	Guldsmed H Frederiksen	3459
Fabrikant N F Møhl	5623	Skomager V Pape	3414
Købmand Axel Nielsen	5349	Overlæge Johs Buchholtz	3393
Mejeriejer Moltke Nielsen	5302	Redaktør Chr. Søndergaard	3365
Købmand H Chr. Hansen	5264	Sagfører E Teller	3355
Fabrikant Jensen Bang	5236	Apotheker Otto Nielsen	3308
Købmand P Jensen Toller	5198	Fabrikant C P Nielsen	3289
Læge Knud Møller	5000	Handlende Margrete Nielsen	3232
Købmand C Christensen	4792	Trikotagehdl. Aage Jacobsen	3195
Købmand Chr. Christensen	4763	Læge A S Askov	3178
Købmand Ole Bøegh	4725	Læge C J Roelsgaard	3128

Side af Skattebog fra Vejle 1923, udsnit af den afsluttende liste med skatteydere med en skattebetaling på over 2.000 kr.

forsiden) siger ikke noget om gadeadresserne, men ud fra assurancenumrene kan man med hjælp af et tidligere udarbejdet jævnføringsregister med gader og husnumre og de tilsvarende forsikrings- og matrikelnumre tilbage i

tiden finde frem til nutidens gader og husnumre. Man ser da i tilfældet her, at siden rummer skatteydere bosat i de små gader Sankt Nikolajgade og Rosenstræde. Den først anførte boede dog i den fornemme Sankt Mogensgade og

er da også den højest ansatte, mens de fleste af de andre skatteyder er håndværkere, daglejere og arbejdsmænd.

Siden fra Vejles skattebog fra 1923 er

et eksempel på en toplist med skatteborgere, i dette tilfælde skatteydere med en skat på over 2.000 kr. Alene for de på siden anførte 76 personer er der

13.	Rentrice Ellen Fabricius	31
	Telefonistinde Esther Fabricius	556
	Lærer Christian Dalsgaard	861
	Lærer Niels Peter Jungersen	1018
	Ekspedient Hans Peter Petersen	882
	Snedker Hans Christian Skovmose	1533
15.	Blikkenslagermester Frederik Christian Stouge	1837
	Anna Kathrine Johanne Stouge	10
17.	Rentier Hans Severin Bentzon	598
19.	Tricotagehandler Kresten Nicolajsen Petersen	4693
	Else Looft Petersen	0
	Husassistent Julie Marie Thomsen	241
	Slagtersvend Preben Adolf Jacobsen	115
	Pensionist Johan Jensen	336
	Pens. Vagtmester Peter Hansen Jepsen	525
21.	Handelsgartner Andreas Johannes Lehmann Lorenzen..	556
	Handelsgartner Carl Oluf Ishøj	2488
	Redaktør Aage Arnold Jensen	682
23.	Husassistent Christine Marie Hansen	120
	Snedkermester Chr. Frøkjær-Jensen	105
25.	Kontorelev Gudrun Foged Skøtt	0
	Grundbogssekretær Marius Petersen Skøtt	1207
	Renserier Villy Nielsen	609
	Barbermester Gunnar Sørensen	787
	Skomagermester Andreas Peter Vestergaard	640
27.	Læge Niels Marius Svith	3732
	Farvehandler Harald Valdemar Lassen	157
29.	Tømrermester Niels Korsgaard	1428
31.	Fabrikant Peder Stephan Ussing Kastrup	3097
	Glarmerlærling Wagner Jersø Lauridsen	556
	Glarmer Laurids Asberg Lauridsen	714
	Husassistent Helga Nissen	168
35.	Bogholder Otto Bang	861
	Malermester Johan Melchior Damsgaard	10
37.	Blomsterhandler Johan Hartvig Schnoor	850
39.	Fodtøishandler Niels Thorkild Hansen	336

Udsnit af side fra Ribes skattebog og vejviser 1949-50. Skatteyderne hér boede på Nederdammens nordside.

Udsnit af kort med Ribes skatteydere 1949-50. Nederdammen ses på holmen øverst til højre.

en spredning fra den største skatteyder med en skat på 39.086 kr. til den mindste, med en skat på 3.128 kr. Ganske karakteristisk er det købmændene, der dominerer, med 20 skatteydere, fulgt af 11 fabrikanter og otte læger, mens jurister tegner sig for syv, håndværkere for seks, funktionærer for fem.

Siden fra Ribes skattebog fra 1949-50 viser et udsnit af skatteborgerne på Nederdammen, en del af Ribes fornemme gamle strøg.

Materialet fra denne skattebog er behandlet statistisk og oplysninger udtegnet på illustrative kort i et af bindene i serien *Scandinavian Atlas of*

Historic Towns, Ribe 1500-1950, fra 1983, og tilsvarende udgivelser findes for byerne Stege, 1987, Køge, 1993, og Randers, 1999.

De store skatteborgergrupper er embedsmænd og funktionærer, ufaglærte og personer ude af erhverv. Købmænd og handlende og embedsmænd og funktionærer har en andel af skattebyrden, der væsentlig overstiger deres andel af skatteborgerne, mens forholdet for de ufaglærte arbejdere og øvrige er omvendt.

En prøve på kortene er følgende, der viser Ribes socialtopografi, som den tegnede sig 1949-50. Princippet er, at de

skatteborgere, der stod blandt de 10 procent, der var højest ansat i skat, er tegnet med sorte prikker. De 10 procent, der var blandt de næsthøjest ansatte skatteborgere, er tegnet med cirkler med to streger. Og de øvrige 80 procent er tegnet med åbne cirkler. Kortet viser meget overskueligt, hvordan de store skatteydere er bosat i byens fine gamle gader, strøget fra Nørreport i øst over dæmningen over åen, forbi Domkirken og videre til Sønderport, hvortil så kommer enkelte andre gader. Modsat er de mindre skatteydere placeret i byens sidegader og baggader.

Man kan således ud fra en tilsyneladende kedelig skatteliste skabe et billede ikke blot af skatteforholdene, men også af erhvervsstrukturen og erhvervs- og socialtopografien i et bysamfund. Dette billede bliver endda endnu mere bemærkelsesværdigt, når man ved hjælp af ældre, utrykte skattelister går tilbage i tiden, f. eks. til 1870, 1761, 1682,

Den talmæssige opgørelse for Ribe 1949-50 giver følgende resultater:

Erhvervsgruppe	Antal skatteydere	Antal i pct.	Andel af skat i pct.
Købmænd/handlende	119	5	11
Embedsmænd/ funktionærer	482	20	35
Liberale erhverv	32	1	6
Fabrikanter	5	-	1
Håndværkere	419	16	21
Ufaglærte arbejdere	661	28	16
Øvrige	247	10	5
Ude af erhverv	522	20	5
I alt	2.487	100	100

1640 og 1570. Så ser man tydeligt udviklingen frem til det moderne samfund, fra et samfund domineret økonomisk af købmændene og talmæssigt af håndværkerne frem til et samfund domineret af embedsmænd og funktionærer og arbejdere.

Men det er en anden historie.

Indholdsfortegnelse

Rejsen til den nye grænse, toldopsyn i København og Sæby, sukker og skattelister	3
--	---

Generalforsamling den 28. april 2005	4
---	---

<i>Aage Emil Hansen:</i> Rejsen til den nye grænse 1920	5
--	---

<i>Bent Andreasen:</i> Toldopsyn i København og Sæby. Af en kontroltolders erindringer (2)	9
---	---

<i>Flemming Aaboe Jensen:</i> Sukker, toldere og roepiger	26
--	----

<i>Ole Degn:</i> Trykte skattebøger	35
--	----